

ก ม ปิ ญ ญา พื ้น ขั าน

ชัชวาลย์ ทองดีเลิศ

karn_chatchawan@hotmail.com

สมัยผมเป็นเด็กกั้วปู่ ย่า ตา ยาย แม่ บ้า นา อา ล้วนกินหมากกันทั่วหน้า เคี้ยวหมากกันจนปากแดง ไปไหนมาไหนก็ต้องกระแวงกระจาดมากไปด้วย มีอ่าวงเมื่อไรก็หิยบกรรไกรมาคืบหมาก ลูกหลานต้องคอยส่งคอยยกกระโถนหมาก ยามใดที่ไม่มีหมากเคี้ยวกินก็เป็นท้าวทวด ๆ หลุดหวัด ลูกหลานทำอะไรดูขวงขวงวาวตาไปหมด

หมากสุ่ม หมากเบ็ง

อย่างในหนังสือ นางนาก มีฉาก รักหวานซึ่งที่ไ้

มากขอหมากจากปากนางนาก มาเคี้ยวกินด้วยดวงตาอัน หวานฉ่ำ พร้อมส่งยิ้มให้กัน มองเห็นฟันดำปี๊ดปี๋ เล่นเอา คนดูในยุคไฮเทคเคลิบเคลิ้ม ไปด้วย

ยายบอกผมว่าหมาก ที่เคี้ยวกินนั้นช่วยรักษาฟันให้ แข็งแรง ก็จริงนะ แม้ยายจะ ฟันดำไปทั้งปาก แก่เฒ่าแล้ว ฟันก็ยังแข็งแรงอยู่เต็มปาก

เดี๋ยวนี้การกินหมากก็ คงอยู่น้อยเต็มที จะมีอยู่บ้าง ตามหมู่บ้านในชนบท การ ปลูกต้นหมาก การทำหมาก สาย ที่ยังพอมีอยู่ให้เห็นบ้าง ก็จะมีอยู่แถวข้าง ๆ ถนนสาย สันทรายเก่าในเขตอำเภอ สันทราย จังหวัดเชียงใหม่

หลายหมู่บ้านที่ถนน พาดผ่าน มีสวนหมากขึ้นอยู่ เป็นกลุ่ม ๆ สูงบ้างต่ำบ้าง ออก จัน ออกทะลวย ลูกเล็กบ้าง

ต้นหมากขึ้นเป็นกลุ่มอยู่ข้างบ้าน

ใหญ่บ้าง

ผมเห็นหมากที่ถูกผ่าซีกร้อยเป็นสายตากแดดไว้เต็มลานบ้าน บ้างก็สร้างร้านไม้ไผ่ง่าย ๆ ตามข้างถนนไว้สำหรับตากหมาก

นอกจากหมากจะปลูกไว้กินไว้เคี้ยวกันแล้ว ชาวล้านนายังนำเอาหมากมาเป็นส่วนหนึ่งของเครื่องสักการะอีกด้วย

คนเผ่าใส่หมวกโบราณ ถือขันดอกพานใส่ดอกไม้รูปเทียน เดินนำหน้าขบวนที่มีทั้งคนเผ่าคนแก่ใส่ชุดสีขาว อันบอกถึงวัยที่สงบเย็น แม่บ้านแม่เรือนใส่ชุดประจำของกลุ่มแม่บ้าน พ่อเรือนใส่เสื้อหม้อฮ่อมคาดผ้าขาวม้า ตามด้วยคนหนุ่มคนสาววัยสดใสรุ่งเรือง ดูคึกคักทะมัดทะแมงดีแท้ โขนขบวนแต่ละคนก็ถือสิ่งของ บางคนก็ถืออู่มไว้ข้างหน้า บางอย่างวางตั้งอยู่บนแคร่ไม้ไผ่ต้องช่วยกันแบก ผมสนใจสิ่งที่ชาวบ้านในขบวนแบกถือกันมา ผมมองเห็นมีลูกหมากกลม ๆ หลายลูกติดอยู่เป็นพุ่มโต ที่คนล้านนาเรียกกันว่า 'หมากลุ่ม หมากเบ็ง'

ผมเดินต้นทางจนเจอหมู่บ้านที่ทำหมากลุ่ม หมากเบ็งอันงดงามที่เคยเห็นในขบวนแห่เครื่องสักการะ ที่บ้านสันทรายหลวง อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ แม่บัวจันทร์ นนทาวสี และเพื่อนบ้านกำลังสาละวนกับการทำหมากลุ่ม หมากเบ็ง

ก่อนจะติดหมากเข้าไปต้องทำโครงก่อน แทนฐานล่างทำมาจากาบกล้วย เอามาวนรอบต้นกล้วยลำเล็กที่ยาวสักคอกหนึ่งจนเป็นวงกลมยึดให้มันด้วยไม้กลัดยาวเสียบทะลุ ด้านบนฐานเอากาบกล้วยมวนรอบต้นกล้วยเป็นวงกลมอีกชั้นหนึ่งแต่วงเล็กกว่าฐานล่างหน่อยหนึ่งเสร็จแล้วกลายเป็นฐานสองชั้นลดหลั่นเป็นชั้นดูงามตา

เหลาไม้ไผ่ติดผิวหวานิด ยาวเกือบ ๆ คอกสัก 7-8 เส้น เสียบปลายสองข้างให้แหลม บักปลายแหลมข้างหนึ่งเข้าที่ปลายของแกนต้นกล้วยด้านบน ต้นไม้ไผ่ให้โง่งออกจนได้รูปครึ่งวงกลมก็เสียบปลายแหลมอีกด้านลงบนต้นกล้วยด้านล่างสูงจากฐานพองาม เสียบไม้ไผ่ทุกเส้นในแบบเดียวกันจนรอบแกนต้นกล้วยให้มีช่องห่างเท่า ๆ กัน มองดูไม้ไผ่เสียบต้นกล้วยโง่งโด้งเป็นวงกลม

จากนั้นก็เหลาไม้ไผ่ให้กลมปลายแหลมยาวหน่อย เสียบเข้าไปที่ตรงหัวลูกหมากสด เอาปลายไม้อีกด้านเสียบ

เครื่องสักการะในริ้วขบวนแห่

เข้ากับแกนต้นกล้วยจนลูกหมากอยู่ติดกับไม้ไผ่ เอาด้ายมัดยึดให้ลูกหมากติดอยู่กับไม้ไผ่ ทำแบบเดียวกันนี้ให้มีลูกหมากติดยึดโยงกันทั้งหมด 24 ลูก การตรึงหมากไว้กับโครงพุ่มเช่นนี้ทางล้านนาจึงเรียกว่า 'หมากเบ็ง'

หากจะทำง่าย ๆ ก็ถือว่าเสร็จแล้ว ความประณีตความงามนี้ต้องยกให้คนล้านนา ต้องมีการประดับประดาตกแต่งให้สวยงามด้วยการตัดใบมะพร้าวมาตัดเป็นหยักเป็นลายติดรอบลูกหมากเหมือนใบรองดอกตูมสีเขียวขับให้ลูกหมากเด่นตา แม้แต่ก้านไม้ไผ่ที่เสียบลูกหมากก็ถูกห่อหุ้มด้วยใบมะพร้าวพับไปพับมาเหมือนก้านดอกสีเขียวสดขึ้นมาทันตา

ฉีกใบตองวางเป็นกรวย เอาด้านปากกรวยครอบปิดรอยตัดของต้นกล้วยที่ด้านยอดบนสุดประดับด้วยกลีบใบตองล้อมรอบลดหลั่นเข้าไปอีก 3 ชั้น ยอดเรียวยแหลมของก้นกรวยใบตองที่อยู่ด้านบนเหมือนยอดเจดีย์ที่ตั้งอยู่บนกลุ่มดอกลูกหมากเขียว เสียบแซมดอกไม้รายรอบลง

ช่วยกันถือเครื่องสักการะ

พุ่มหมากเบ็ง

หมากสาย ฝ้าย เครื่องถวายทานแด่พระสงฆ์

บนฐานกาบกล้วยสด

อ้อ...ผมเฝ้ามองการทำที่ละชั้น...ทีละชั้น จากการทำเริ่มต้นด้วยวัสดุง่าย ๆ ที่อยู่รอบ ๆ บ้าน ต้นกล้วยในสวนหลังบ้าน ลูกหมากจากทะเลาย ไบมะพร้าว ลำไม้ไผ่ ถูกตัดถูกแต่งด้วยคมมีด คมกรรไกร มีมือเพียงสองมือที่จับถือปลายนิ้ว จัด แต่ง ตามจินตนาการของใจที่มีศรัทธาอยู่เต็มเปี่ยม

จากลูกหมากที่เกาะกลุ่มกันในทะเลายบนต้นตามธรรมชาติ ถูกรังสรรค์จนกลายเป็น 'หมากเบ็ง' หนึ่งในเครื่องสักการะที่มีความหมายของชาวล้านนา

ของที่ถือที่แบกกันมาในขบวนแห่ นอกจากหมากเบ็งแล้วก็ยังมี 'หมากส้ม' ที่มีการทำฐานทำโครงเช่นเดียวกับการทำหมากเบ็ง เพียงแต่ตอนเอาหมากมาประกอบเข้ากับโครงนั้นไม้ใช้หมากเป็นลูก แต่ใช้หมากที่ผ่าเป็นซีกเล็ก ๆ เสียบร้อยด้วยเชือกปอ จนดูเป็นเส้นเป็นสายชาวบ้านจึงเรียกกันว่า 'หมากสาย'

เอาหมากสายส้มครอบลงบนโครงไม้ไผ่แล้วใช้ฝ้ายยึดติดไว้ให้แน่น หมากสายเรียงกันอย่างเป็นระเบียบโค้งตามโครงซี่ไม้ไผ่ แต่งส่วนยอดและตรงฐานเหมือนกับหมากเบ็ง

หมากส้ม หมากเบ็ง นี้ จะนำไปให้แก่พระสงฆ์เจ้านาย ผู้มีพระคุณ ครูบาอาจารย์ ผู้เป็นที่เคารพนับถือในอดีตนั้นผู้ให้ต้องการนำหมากไปมอบให้ผู้รับไว้ได้เดียว

หมาก พลุ ที่ถวายร่วมกับข้าวมธุปายาส

หมากตลอดปี

หมากถือเป็นของที่มีคุณค่า เป็นของสูงในพิธีกรรมต่าง ๆ ก็ต้องมีหมากเป็นเครื่องถวายเช่นไหว้ เครื่องพิธีกรรมในการไหว้ครูก็มีหมากประกอบด้วยถึง 12 โหม เครื่องพิธีกรรมสืบชะตาก็มีหมากผูกติดเส้นฝ้ายเงินฝ้ายทอง 108 ซีก

หนุ่มสาวที่รักใคร่หมายป้องกันไว้ ถึงเวลาแต่งงานพร้อมที่จะอยู่ร่วมห้องโรงกัน ก็ต้องยกขบวนขันหมากไปทำพิธีกินแขกแต่งงาน

ในขันหมากก็จะมีหมากเป็นสำคัญ มีใบเงิน ใบทอง ใบนาก ข้าวเปลือก ข้าวสาร มีถั่ว มีงา ตกแต่งกันอย่างสวยงาม

สิ่งของที่ห้อยอยู่กับต้นสลากภัตที่จะถวายทานไปหาบรรพบุรุษผู้ล่วงลับไปก็จะต้องมีหมากอยู่ด้วย

หมาก ก็จะถูกนำไปไหว้หน้าพระพุทธรูป พนมมือ

บอกกล่าวมอบถวายทานแด่พระพุทธเจ้าด้วยความศรัทธา การมอบสิ่งที่คิดว่าเป็นของที่ดีอันวิเศษสำหรับตนแล้วก็มอบ หรือถวายให้กับสิ่งที่ตนเคารพบูชา ผู้ที่ตนเคารพนับถือได้ลี้ลมรสสัมผัสด้วยเช่นเดียวกับตน ทั้งที่ผู้รับจะได้รับรสสัมผัสหรือไม่ก็ไม่ว่า นับเป็นการบมเพาะจิตใจอย่างละเอียดในการแบ่งปันความสุขให้แก่ผู้อื่น

ลองเข้ามาสัมผัสด้วยมือ ความปิติจะเกิดขึ้นในใจเรา

มาร่วมสัมผัสกับภูมิปัญญาท้องถิ่น 4 ภาค ในงาน 'วิถีไท' วันที่ 7-11 มีนาคม 2544 ที่สวนลุมพินีวัน กรุงเทพฯ พบกับภูมิปัญญาในการดำรงชีวิตของคนไทยในตำบลปัจฉิมวัย ที่มีวิถีชีวิตการอยู่ร่วมกับทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน ทั้งจาก 4 ภูมิภาค สนใจติดต่อ โทร. (02) 511-3096, 930-2140 โทรสาร (02) 930-2141 E-Mail : dsd@fox21oxinf0.co.th